

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR VA KASALLIKNING KELIB CHIQISH SABABLARI

Zoirova Marhabo Yaxyo qizi

A.Qodiriy nomidagi JDPU

Maxsus pedagogika (logopediya)

515.22-guruh talabasi

Anatatsiya: *Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning kasallik tarixi. Karlar va qisman kar bo'lib qolgan bolalar.eshitishida nuqsoni bor bolalarning nutqini rivojlantirish chora tadbirlari.*

Kalit so'z: *Eshitishida nuqsoni bor bolalar, kar va qisman karlar,prezidentimizni 2016-yil 29-dekabrdagi qarori, nutq, ortikulyatsion apparat, N.Neyman, psixik rivojlanishi, akustik ta'surot*

Анастасия: *Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning kasallik tarixi. Karlar va qisman kar bo'lib qolgan bolalar.eshitishida nuqsoni bor bolalarning nutqini rivojlantirish chora tadbirlari.*

Eshitishida nuqsoni bor bolalar, kar va qisman karlar,prezidentimizni 2016-yil 29-dekabrdagi qarori, nutq, ortikulyatsion apparat, N.Neyman, psixik rivojlanishi, akustik ta'surot История болезни детей с нарушением слуха. Мероприятия по развитию речи глухих и слабослухих детей.

Ключевые слова: *слабослышащие дети, глухие и слабослухие, решение нашего президента от 29 декабря 2016 г., речь, артикуляционный аппарат, Н. Нейманн, психическое развитие, акустическое впечатление*

Anatasia: *Medical history of children with hearing impairment. Measures to develop the speech of deaf and partially deaf children.*

Key word: *hearing impaired children, deaf and partially deaf, decision of our president on December 29, 2016, speech, articulatory apparatus, N. Neumann, mental development, acoustic impression*

Bola tug'ilganidan boshlab uning barcha sezgi organlari rivojlana boshlaydi. Sezgi organlari orqali bola tashqi muhitda bo'layotgan voqea-hodisalarni anglaydi va tushuna boshlaydi shu orali bolada ko'nikma paydo bo'laveradi. Tashqi muhitdan informatsiya ola boshlaydi. Inson tashqi muhitdagi informatsiyaning 90 foizini ko'rish orqali oladi. Ko'rish bu insonning birinchi o'rinda turuvchi sezgi ko'rgani. Bola tug'ilganidan boshlab 11 kunligidan dunyoni oq qora fonda ko'ra boshlaydi. 40 kun o'tgandan so'ng boshqa ranglarni ham anglay boshlaydi. Ikkinchi o'rinda eshitish organi turadi. Eshitish orqali bolada tushuncha paydo bo'ladi. Bolalar 1 yoshga to'lar-to'lmas dada, aya, xola kabi ochiq bo'g'inli so'zlarni eshitib taqlid orqali ayta boshlaydi. [1] Bolaning nutqini rivojlantirish uchun to'liq eshitish juda muhimdir. Kichkina bola eshitish yordamida tilning eng murakkab tizimini egallaydi; talaffuz qobiliyatlarini

egallaydi; juda ko'p sonli so'zlarning tovush tarkibini, ulardan foydalanishni o'rganadi, so'zlarning grammatik o'zgarishlarida va jummalarni qurishda mavjud bo'lgan ma'noni tushunishni o'rganadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda «2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori asosida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 19-iyuldagi «Maktabgacha ta'lim muassasalarining faoliyatini takomillashtirish to'g'risida»gi qarorida «Jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat maktabgacha ta'lim muassasasi to'g'risida»gi nizomda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni bilish imkoniyatlariga muvofiq tarbiyalash, nuqsonlarini korreksiyalash, imkoniyatiga muvofiq maktab ta'limiga tayyorlash, jamiyatda moslashuviga ko'maklashish talablarlari qo'yilgan.^[2]

Surdupedagogika- bu fan eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'rganuvchi fan. Nutq — murakkab ruhiy faoliyatdir. U ruhiy jarayonlarning tarkib topishiga va bolaning umuman barkamol bo'lib o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq eshituv organlari vositasi bilan idrok etishga asoslangan bo'lib, atrofdagilarga taqlid etish yo'li bilan rivojlanib boradi. Og'zaki nutqning shakllanishida eshituv analizatori, nutqni harakatga keltiruvchi analizator ishtirok etadi.^[3] Nutqni harakatga keltiruvchi analizator eshituv analizatori bilan mahkam bog'langan holda ishlaydi, eshituv analizatorining rivojlanish darajasi esa ko'p jihatdan talaffuzga bog'liq. Bola nutqining o'sib borishi tovushlar talaffuzi, fiziologik va fonematik eshitishning kamol topib borish darajasi bilangina xarakterlanib qolmay, balki eng muhimi — o'z nutqi va atrofdagilar nutqidagi so'zlarning tuzilishini, tovush tarkibini farqlay olish qobiliyati bilan ham xarakterlanadi. So'z tarkibini anglab olishdan iborat bu qobiliyat grammatik va leksik komponentlarning rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega. Logopedlar asosan bolada nuqtni shakllantirishga harakat qiladi. Eshitishda nuqsoni bor bolalar ham kar va qisman karlarga bo'linadi.

N. Neyman eshitish chastotalari maydoni yordamida qabul qilishiga ko'ra 4 ga bo'ladi:

1. chastotani qabul qiladiganlar 150-250 Gk bu bolalar bironta tovushni eshitmaydi.

2.125-250-500 Gk chastotani qabul qiladi. A va U harflarini ajrata oladilar.

3.125-250-500-1000 Gk 3-4 unilarni ajrata oladi.

4.125-2000 Gk yaqin va uzoq bo'lmagan gaplarni eshitadi. Tanish gap va so'z, unli va undoshni ajrata oladi.^[3]

Darajalarga bo'ladigan bo'lsak 3 ta darajaga bo'linadi:

1-darajali 50 Dbdan oshmaydi. 1 metr dan oshiqroq masofadagi so'z va tovush balandligidagi gaplarni ajrata oladi.125-8000 Gk

2- darajali 70 Dbdan 1 metr dab kamroq masofada eshitadi.

3-darajali 73 Dbdan gap so'zlar yetib borishi qiyinlashadi.

25 Dbdan eshitishi yo'qola boshlaydi. 85-90 Db karlikka olib keladi. ^[4]

Eshitishda nuqsoni bor bolalarning kasalligining kelib chiqish sabablari:

Eshitish buzilishlari bolalarda turli infeksiyon kasalliklar oqibatida yuzaga keladi.

Meningit, skormotika, otit, gripp kasalliklarini infeksiyon-yuqumli kasalliklar qatoriga kiritish mumkin. Eshitish buzilishlari ichki, o'rta, tashqi quloqlarni shikastlanishi natijasida yuzaga keladi. Ichki quloq va quloq nervi shkastlangan bo'lsa, ko'p holatlarda karlik, agar o'rta qo'loq shikastlangan bo'lsa eshitish pasayishi kuzatiladi. Maktab davrida ovoz tassurotlarining yuqori chastotasi ham eshitishning yuqori chastotasi ham eshitish qobiliyatini pasayishiga olib kelishi mumkin. Bolada eshitish nuqsoni yuzaga kelishga xomiladorlikni noqulay davom etishi, onaning virusli kasalliklari ham muhim rol o'ynaydi (qizamiq, grip). Eshitish buzilishi sabablari eshitish sezgilarini tug'ma deformatsiyasi, eshitish nervining atrofi, ximik zaxarlanish, tug'ish davridagi travmalar, mexanik travmalar, kuchli ovoz ta'sirotlarining akustik ta'siroti bo'lishi mumkin. Eshitish buzilish o'rta qo'loqni o'tkir shamollashi oqibatida yuzaga kelishi mumkin. Eshitishning qat'iy buzilishi burun va halqum (adenoid, xronik shamollashish) kasalliklari natijasida ham kuzatiladi. Bu kasalliklar chaqaloqlik chog'ida jiddiy xavf soladi. Eshitish pasayishiga ta'sir qiluvchi omillar orasida ototopsik preparatlar asosan antibiotiklar muhim o'ringa egadir.

Eshituv funksiyasi buzilishi asosan chaqaloqlik davrida ko'p uchraydi. L.V.Neylan eshitish buzilishlari 70 %ni bolaning 2-3 yoshlarda kuzatilishini e'tirof etib o'tadi(17). Bola hayotining keyingi yillarida eshitishni pasayishi kam kuzatiladi.

Eshitishda nuqsoni mavjud bolalar ta'lim – tarbiyasida tushurib qoldirilgan yillar, yuqori sinflarida kompensatsiya qilinaolmaydi, buzulishlarni bartaraf qilinishi uchun uzoq muddat, kuch talab etadi. Ruxiy rivojlanish jarayonida birlamchi va ikkilamchi buzulishlar o'rtasidagi iaxik munosabatlar buzuladi. Ta'lim jarayonidagi dastlabki to'siq – bu birlamchi nuqson sanaladi. Keyingi bosqichlarda psixik rivojlanishi buzulishdagi ikkilamchi nuqsonlar bolaning ijtimoiy adaptatsiyasiga to'sqinlik qila boshlaydi. Buzilishlarning barcha tiplarida bolaning ruxiy rivojlanishida o'ziga xos qonun – qoidalarni tasniflash mumkin (B.I.Lubovskiy). Buzulishning barcha tiplarida

ma'lumotni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va qo'llash qobiliyatini pastligi kuzatiladi.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni ruhiy tuzilishlarini bartaraf etish, uning birlamchi nuqsonni ikkilamchi va uchlamchi nuqsonni yuzaga keltirilganligi maxsus tashkil etilgan ta'lim tarbiya jarayonida amalga oshadi.

Eshitishda nuqsoni bor bolalarga gapirishni qisman bo'lsada logopedlar o'rgatadi. Ortikulyatsion apparat bilan qo'l baravar ishlaydi. So'ngra bola qiynalmasdan asta sekin gapirishni yo'lga quyishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 .<https://www.sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/3483>
- 2 . LOGOPEDIYA (M. AYUPOVA)
- 3 .<https://fayllar.org/eshitishida-nuqsoni-bolgan-bolalar.html>
- 4 . Logoped (QAHRAMONOVA.M)
- 5 . <http://uzsd.uz/eshitish-imkonidan-cheklangan-bola-talim-olish-imkonidan-cheklangan-emas/>